

Norsk politikk i ny situasjon.

Foredrag i Studenterforeningen i
København lørdag 15. oktober 1966.

Det norske regjeringssamarbeid mellom fire borgerlige partier er betegnet som litt av et eksperiment. I noen grad er det vel også riktig å si at de partier som deltar i regjeringssamarbeidet har følt det slik. Helt sikkert er det at både de partier som har innledet dette samarbeid og politiske interesserte i det hele tatt har vært og kanskje fortsatt er litt spent på resultatet og utfallet av dette eksperiment. Vi har også merket ikke så liten interesse fra våre naboland for dette forsøk på samregjering mellom fire selvstendige partier. Det er vel

- 2 -

også dette som er bakgrunnen for at jeg her er bedt om å gi en kommentar til dannelsen av samarbeidsregjeringen og å fortelle litt om de erfaringer vi har høstet etter ett års regjeringstid.

Koalisjonsregjeringer er ikke noe ukjent fenomen i Vest-Europa. Vi har også mange eksempler på koalisjonsregjeringer mellom partigrupperinger som står vesentlig lengre fra hverandre i syn og politiske tradisjoner enn de fire samarbeidspartiene i Norge gjør. Det er ikke lenge siden Danmark hadde sin tre-partiregjering med representanter fra partier på begge sider av den skillelinje som vi har pleid å trekke mellom sosialistiske og ikke-

sosialistiske partier. I Finland er det nylig dannet en tre-partiregjering. Her er det et enda videre spenn av partipolitiske grupperinger representert. Det samme kan sies om den sittende regjering i Italia. Det er også eksempler på at de tradisjonelle motpoler i et lands politikk har dannet regjering sammen, som f.eks. i Island og Nederland hvor de konservative og sosialdemokratene har sittet i samme regjering.

Vi kan altså konstatere at koalisjonsregjeringer ikke er noe særstyk i dagens Vest-Europa. Vi har omtrent like mange slike som vi har ett-partiregjeringer. Det som i denne sammenheng karakteriserer den regjeringsdannelse

som vi har i Norge, er at det er en fire-partiregjering, som bygger på deltakelse fra fire ikke-sosialistiske partier. Når denne regjeringen i Norge er blitt betegnet som noe av et eksperiment, har det sin bakgrunn i at vi har så få erfaringer med den slags regjeringssamarbeid i vårt land. Hvis vi ser bort fra suppleringen av Arbeiderpartiets regjering med representanter for de andre partier under og like etter siste krig, må vi helt tilbake til 1910-1913 for å finne eksempler på at norske regjeringer har vært sammensatt av representanter for flere partier. Det er således et historisk faktum at i vårt land har det vært en påtagelig ulyst eller motvilje mot å løse regjeringsspørsmålet gjennom samarbeid mellom flere partier.

I perioden 1920-1945 da intet parti alene hadde flertall i Stortinget, men de borgerlige partier hadde majoritet sammen, var tanken om en borgerlig samarbeidsregjering i blant fremme i den politiske debatt. Men det viste seg at det bestandig var vanskelig å finne grunnlag for et politisk samarbeid i så faste former. På den annen side forekom det i årene før 1940 heller ikke noen koalisjon mellom Arbeiderpartiet, som var det største parti, og ett eller flere av de andre partiene. Det eneste tilløp til et slikt samarbeid fikk vi gjennom det såkalte "kriseforlik" i 1935, da Arbeiderpartiet kom til makten. Dette "kriseforlik" mellom Arbeiderpartiet og Senterpartiet hadde sin bakgrunn i at de to partier fant frem til felles

tiltak til motvirkning av den daværende økonomiske depresjon.

Fra 1945 til 1965 var de borgerlige partier i mindretall i Stortinget, slik at et regjeringssamarbeid dem imellom ikke var aktuelt. Om denne perioden vil jeg gjerne si litt mer fordi vi her kan følge det utviklingsmønster som førte fram til den regjeringsdannelsen vi har i Norge i dag. I 1950-årene var det i første rekke et nærmere samarbeid mellom de tre såkalte sentrumpartiene, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, som var fremme i debatten. I Stortinget kom det i stand et ganske intimt samarbeid i en rekke saker. De tre nevnte partiene samlet seg om felles løsninger og standpunkter i store

politiske hovedspørsmål.

Foran valget i 1961 ble det så gjort et forsøk på å utforme en felles politisk erklæring fra de tre sentrumspartiernes side, et felles handlingsprogram som skulle omfatte de viktigste spørsmål i norsk politikk. Man var også langt på vei i retning av å oppnå enighet om erklæringen, men i siste omgang lyktes det ikke å få tilslutning fra alle partiers landsmøter. Likevel førte det samarbeid som på denne måten var kommet i stand, til at det var mulig å inngå valgteknisk samarbeid i flere kretser. Dette var ikke den eneste årsak til at Arbeiderpartiet kom i mindretall ved valget i 1961, men det var en av de viktigste årsaker til dette. Den andre var at

Sosialistisk Folkeparti nå trådte frem på den politiske arena. Vi fikk da den bekjente vippesituasjonen i norsk politikk ved at de borgerlige partiene satt med 74 mandater i Stortinget, mens Arbeiderpartiet hadde det samme antall, og det nye partiet - Sosialistisk Folkeparti - hadde to mandater. Dette lille parti ble dermed tungen på vekt-skålen i Stortinget. Når jeg fremhever dette, er det fordi dette forhold kom til å spille en avgjørende rolle under de dramatiske politiske hendelser i 1963. I de heftige oppgjør om industrisakene og forholdet til Stortinget i dette år, fikk regjeringen Gerhardsen på noe forskjellige premisser både de borgerlige partier og Sosialistisk Folkeparti mot seg og måtte gå av.

De borgerlige partier som hadde vært med på å styrte regjeringen, så seg som en selvfølge forpliktet til å skaffe landet en ny regjering og så i dette også en sjanse til å få satt sitt preg på landets politikk. Tidligere engstelse som kunne ha gjort seg gjeldende mot deltakelse i et bredt borgerlig regjeringssamarbeid, måtte vike i den situasjon som var oppstått. Dannelsen av regjeringen Lyng som bare fikk styre i fire uker fordi Arbeiderpartiet og Sosialistisk Folkeparti gikk inn for å felle den ved første og beste anledning, skjedde uten vanskeligheter. Den kjensgjerning at det var lyktes å danne en samlingsregjering på dette grunnlag fikk den aller største betydning. Inntil da hadde det vært hevdet at det ikke fantes noe alternativ til en regjering utgått av

Arbeiderpartiet fordi de borgerlige partier ikke hadde gitt noe bevis på at de kunne danne regjering sammen om det skulle bli aktuelt. Foran valget i 1965 kunne de med styrke hevde at det fantes et regjeringsdyktig alternativ til Arbeiderpartiet. I denne valgkampen kunne de også erklære at de var beredt til å danne regjering på samme grunnlag som i 1963 om de fikk mandat fra velgerne til det.

Foran siste valg skjedde det også et valgteknisk samarbeid mellom de nåværende samarbeidspartier som fikk stor betydning for utfallet. Når samarbeidspartiene ved flere valg etter krigen har innledet valgteknisk samarbeid i form av felleslister, skyldes det at den norske valglovgivning ikke gir adgang til listeforbund eller valgforbund.

som det heter i andre skandinaviske land, og at den heller ikke har systemet med utjevningsmandater. Dette har ført til at partier som vil samarbeide for å utnytte sine marginale stemmer i enkelte valgkretser, ikke har noen annen utvei enn å gå sammen om felleslister eller en avtalemessig tilbaketrekning eller unnlattelse av å stille lister i enkelte kretser. Begge disse former for valgteknisk samarbeid ble benyttet foran siste valg, og som jeg ovenfor var inne på, er det ikke tvil om at nettopp disse tilfelle av valgtekniske samarbeidsavtaler førte til at det ble et så klart regjeringsdyktig flertall for de fire samarbeidende partier som vi fikk ved siste valg.

I denne forbindelse er det naturlig å minne om den

partikonstellasjonen vi har i Norge i dag. Vi har et sosialdemokratisk parti - Arbeiderpartiet - som i denne valgperioden har 68 representanter. Høyre har 31 representanter, Venstre og Senterpartiet har 18 hver, Kristelig Folkeparti 13 og endelig Sosialistisk Folkeparti 2 representanter. Hvis man deler etter skillelinjen sosialistiske - ikke-sosialistiske partier, er det parlamentariske grunnlag for de samarbeidende regjeringspartier 80 representanter i Stortinget, mot 70 for opposisjonen. Det norske kommunistpartiet deltar i valgkampene og er representert i det kommunale styre, men er for tiden ikke representert i det norske Storting.

Som jeg har vært inne på, har/nåværende samarbeids^{de} partier langt på vei stått samlet i sin opposisjon til den tidligere regjeringspolitikk, selv om det naturligvis hele tiden har vært tydelige nyanser og særpreg i de enkelte partiers opplegg, slik man må vente det hos fire selvstendige partier med ulik bakgrunn og tilslutning fra til dels forskjellige grupper i samfunnet. Men disse nyansene i samfunnsoppfatning og praktisk politikk har likevel ikke vært større enn at man som regel har kunnet samles om felles standpunkter, felles dissenser og alternative forslag til den forrige regjerings politikk. Dette samarbeid og denne holdning gjorde det naturlig for de fire samarbeidende partier å følge opp det mandat de fikk ved valget i 1965.

Selve forhandlingene om dannelsen av fire-parti-regjeringen kunne ikke sies å være vanskelige. Naturligvis ville hvert enkelt parti sikre seg den best mulige posisjon i regjeringen. Det er noe man må vente, og som er helt naturlig når flere partier skal legge grunnlag for et regjeringssamarbeid, her kommer ikke minst fordelingen av departementene på de enkelte partier inn i bildet.

La meg her bare helt kort berøre et særlig trekk ved en regjeringsdannelse av denne art. I en ett-partiregjering har regjeringssjefen vanligvis en vidtgående fullmakt til å utpeke sine medarbeidere. I en samarbeidsregjering vil regjeringssjefen ikke ha en så stor frihet. Her kan man selvfølgelig tenke seg flere utveier, men vi tok som utgangs-

punkt at de parlamentariske gruppene for de fire partiene skulle gis stor innflytelse på valget av de enkelte departementssjefer. Dette er et system som naturligvis har både fordeler og svakheter. Fordelen ligger i at man på denne måte legger forholdene til rette for et godt samarbeid mellom de enkelte gruppene og de respektive partiers representanter i regjeringen. Ved eventuelle endringer i regjeringen vil man gå frem på tilsvarende vis.

Noe av det første den nydannede regjering stod overfor, var å utforme en regjeringserklæring som skulle gi retningslinjer for regjeringens arbeid både for det første året og for valgperioden. Regjeringserklæringen bygger på de fire deltagende partiers valgprogrammer, og utkry-

stallisere på bakgrunn av disse et felles handlingsprogram. Erklæringen ga naturligvis ikke svar i detalj på hva som skulle bli samarbeidsregjeringens politikk på alle områder. Her er det skapt klarhet etter hvert gjennom de konkrete forslag som regjeringen har lagt frem for Stortinget i det året som er gått. Regjeringserklæringen er videre utfylt gjennom den trontale som dannet bakgrunnen for Stortingets åpning nå for to uker siden. Stortinget har nå også fått seg forelagt regjeringens forslag til statsbudsjett og nasjonalbudsjett for 1967 og et revidert langtidsprogram for perioden 1966-69. I disse dokumenter har regjeringen lagt frem sitt syn på en rekke viktige politiske spørsmål, som f.eks. boligprogrammet for inneværende fireårsperiode for å nevne et eksempel.

Ser man på de forslag regjeringen har lagt frem i løpet av sitt første arbeidsår og det handlingsprogram som ligger i det statsbudsjett, nasjonalbudsjett og langtidsprogram som jeg nettopp har referert til, tror jeg for min del at det vil bli vanskelig å finne dekning for den påstand at en regjering utgått fra fire partier nødvendigvis må bli en lite handlekraftig regjering. Jeg tror at den agitasjon som vi opplevde fra opposisjonens side i begynnelsen av vår regjeringsperiode, om at mange saker måtte legges på is i en slik samarbeidsregjering fordi man ikke kunne bli enige, har vist seg ikke å ha noe holdbart grunnlag. Her ble det hevdet påstander som er gjort til skamme av utviklingen.

Det har ofte vært hevdet i den politiske debatt at ett-partiregjeringer har en sikrere parlamentarisk bakgrunn og av den grunn også er mer handlekraftig. Jeg skal ikke gå nærmere inn på denne betraktning, men nøye meg med å bemerke at sterke ett-partiregjeringer vanskelig kan forenes med det valgsystem som vi praktiserer i Norden. Kravet om ett-partiregjeringer med et sterkt parlamentarisk grunnlag er vanskelig å forene med ønsket om at de ulike politiske avskygninger bør være representert i parlamentet mest mulig i samsvar med sin tilslutning fra velgerne, dvs. med det forholdsvalgssystem som vi bygger på. Da måtte man gå over til systemet med flertallsvalg. Men heller ikke systemet med flertallsvalg og enmannskretser gir noen

garanti for at det til enhver tid vil være et solid regjeringsdyktig flertall i parlamentet. Eksempelvis kan her henvises til det som skjedde ved valget i Storbritannia i 1964 hvor det ble et meget knapt flertall for Labour, og hvor man fikk en regjering som hadde en meget usikker margin i parlamentet.

Aksepterer man og foretrekker man et system med forholdsmessighet i parlamentet, må man være forberedt på at det blir aktuelt å danne mindretallsregjeringer eller samarbeidsregjeringer. Hvis situasjonen er slik at partier med svært ulik politisk oppfatning må gå sammen for i det hele tatt å få dannet en regjering, står man naturligvis overfor faren for å få en regjering med sterke indre rivninger og dermed en relativt svak handlekraft.

Som hovedregel kan man si at det stilles store krav til samarbeidsvilje og samarbeidsevne i samarbeidsregjeringer av enhver art om det skal kunne utformes en aktiv handlingspolitikk. Her vil det i mange tilfelle måtte bli tale om kompromisser - slik som det ofte er under alle politiske maktforhold i et demokratisk land.

Politikk er blitt betegnet som det muligens kunst, eller vi kunne kanskje kalle det kompromissets kunst. Ikke alle uttrykk for kompromissets kunst står høyt i kurs i folks bevissthet. Det er imidlertid et stort spørsmål om en slik vurdering er berettiget og riktig. En politikk som skal ta hensyn til alle grupperinger og interesser i et folk,

må naturlig nok bli kompromissartet. Det må gjøres allsidige avveininger for å sikre rimelige løsninger som vil være til det beste for alle et lands borgere. Og slike avveininger vil ikke være mindre nødvendige innenfor et stort parti som sitter med makten, det kan romme like store avskygninger som mellom de fire samarbeidspartiene innbyrdes. At det i en flerpartireggjering må handles på bakgrunn av interesseavveininger, er verken noe spesielt for et slikt regime eller noe prinsipielt betenkelig. Kanskje man tvert om kan våge den antagelse at man med en regjering som bygger på flere politiske partier, har større sikkerhet for at det blir tatt allsidige hensyn enn i en ett-partireggjering

I forhold til andre eksempler på koalisjonsregjeringer, kan man kanskje si at det vil være mindre proble-

matisk å komme frem til praktiske løsninger i en samarbeidsregjering som den norske som bygger på fire partier som i politisk oppfatning står hverandre så nær som de gjør.

I regjeringen ser vi det i alle fall ikke som noen svakhet at vi må utforme en politikk som er vel avbalansert under hensyntagen til flere partiers syn. Vi ser det heller ikke som noen svakhet at vi har en politisk opposisjon å måtte ta hensyn til både hva kritikk og positive forslag angår.

Vi har nå regjert temmelig nøyaktig i ett år. Dette er selvsagt et for kort tidsrom til at man kan trekke for sikre slutninger om effektiviteten av et regjerings-samarbeid av denne art. Men hittil er det i hvert fall

ingenting som tyder på at dissenser vil bli hyppigere i denne regjering enn hva tilfelle har vært i tidligere regjeringer som har bygd på ett parti. Og jeg vil gjerne tilføye at de divergerende oppfatninger som naturligvis kommer til uttrykk i regjeringen fra sak til sak ikke i første rekke har med de partimessige skillelinjene i regjeringen å gjøre. De går like ofte på tvers av disse.

Det skal ikke legges skjul på at de enkelte partiene har forskjellige formuleringer i sine partiprogrammer og også forskjellig partipolitisk oppfatning om løsningen av enkelte saker. Men disse skiller har i hvert fall hittil ikke vært så markerte at regjeringen har hatt noen vanskelighet med å komme frem til et felles standpunkt i de saker

den har tatt opp. Jeg vil også tilføye at man ikke har latt noen sak ligge fordi man ikke har vært i stand til å komme frem til et felles syn.

I valgkampen foran siste valg ble det anført mot det borgerlige alternativ at det ville bringe reaksjonære krefter frem i lyset. Denne påstand har man sett mindre til i den senere tid. Argumentasjonen fra opposisjonens side har i noen grad endret karakter. Nå fremheves det at det ikke er blitt noe markert systemskifte, men at den borgerlige regjering fører Arbeiderpartiets politikk videre. De borgerlige partier skulle med andre ord ha søkt makten uten å ha vilje og evne til å gjennomføre en ny politikk. Begge disse påstander er uriktige. Og opposisjonen må bestemme seg om

hvilken linje den vil følge i den videre agitasjon. For begge de nevnte påstander kan neppe være riktige.

I denne sammenheng er det grunn til å understreke at de samarbeidende partier før valget ikke forespeilte noe systemskifte. De fremhevet for det første at det er sunt for folkestyret med et person- og maktskifte iblant, og særlig når et parti har hatt makten i 20 år. Når det gjaldt den praktiske politikk, pekte de på behovet for nyvurderinger, nye prioriteringer, men uten radikale endringer over hele linjen.

Jeg tror også man skal være glad for at forholdene er blitt slik i våre land. Det har skjedd en tilnærming mellom partiene når det gjelder bruken av virkemidler og

i den politiske målsetting. De tidligere så markerte klasse- motsetninger i samfunnet er også etter hvert blitt utvisket. Et skifte i statsledelsen behøver ikke å være mindre påkrevet for det.

Skal folkestyret virke etter sin hensikt, må det være alternativer for landets styre å velge mellom, og det må skje en fornyelse innenfor de styrendes rekke med visse mellomrom. Nå kan det hevdes at denne fornyelsen kan komme innenfra, slik at et og samme parti eller en og samme partikonstellasjon kan sitte med makten nær sagt hvor lenge det skal være uten å stivne. En slik utvikling tror jeg lite på, og det tror jeg erfaringene både fra vårt eget og fra andre land viser.

På en del områder av samfunnspolitikken - og det gjelder viktige områder - er det ikke lenger særlig store motsetninger mellom de ulike partiers syn og politiske målsettinger. Det gjelder f.eks. forsvarspolitikken, utenrikspolitikken og også store deler av sosialpolitikken. Disse områder har i Norge langt på vei vært hevet over partistriden i de senere år. Dette gjelder mellom Arbeiderpartiet og de nåværende regjeringspartier, men S.F. står her i en egen stilling.

Etter dette er det ganske naturlig at tilhørerne vil spørre: Er det da i det hele tatt ingen forskjell mellom den sentrumspolitik som samarbeidspartiene står for og Arbeiderpartiets?

La meg med en gang slå fast at det selvsagt er en slik forskjell. Den kommer frem på flere måter, gjennom stillingstagen til enkelte større saker, et aktuelt eksempel her er at Arbeiderpartiet går inn for en statlig kredittbank mens de nåværende samarbeidspartier motsetter seg det. Forskjellen kan videre bestå i ulik prioritering av de enkelte områder av samfunnspolitikken.

Det var lettere å se denne forskjell før da det stod sterk politisk strid om nødvendigheten og nytten av kontroll, regulering og dirigering på de ulike områder av samfunnsøkonomien. I dag er forskjellen vesentlig mindre, men den tidligere så markerte grunninnstilling på dette

området slår iblant igjennom i stillingtagen til aktuelle spørsmål. Således krevet Arbeiderpartiet en midlertidig prisstopp i forbindelse med inntektsoppgjørene sist sommer, et krav som samarbeidspartiene avviste som urealistisk. Forskjellen var tidligere betydelig også når det gjaldt industripolitikken. Arbeiderpartiet gikk inn for å bygge store statlige bedrifter i visse sektorer i større grad enn de nåværende samarbeidspartiene. De borgerlige partier har vært motstander av å gi store bedrifter bedre vilkår enn de mindre og små, og her er det antagelig fortsatt en viss meningsforskjell å spore mellom opposisjonen og regjeringspartiene. Om opprettelsen av en del statlige monopoler har det stått betydelig politisk strid etter krigen, men her har

ikke foreligget noen aktuelle planer fra Arbeiderpartiet i de senere år. I jordbrukspolitikken var det tidligere en viss uenighet, men etter hvert er man kommet frem til enighet om de prinsipper som skal følges på dette området. I den senere tid er det imidlertid fremkommet uttalelser, bl.a. fra LO, som kan tyde på at det igjen kan bli strid når det gjelder gjennomføringen av den praktiske politikk overfor jordbruket. I synet på betydningen av privat sparing og behovet for å stimulere denne har det vært betydelig meningsforskjell mellom de nåværende regjeringspartier og Arbeiderpartiet. Arbeiderpartiet har særlig betont behovet for en høy offentlig sparing og har vært lite villige til å være med på de sparestimulerende forslag som samarbeidspartiene

gjennom årene har tatt opp. Her er nok fortsatt betydelig forskjell i grunninnstilling. På dette området forekommer det meg at Arbeiderpartiets holdning representerer litt av et paradoks: samtidig som partiet vil fremme demokratiet på arbeidsplassen og medbestemmelsesrett i kredittvesenet m.m., har partiet gått i bresjen for å gjennomføre en ganske vidtgående kommunesammenslutning som uvegerlig fører til at de enkelte individ får mindre å si innenfor den lokale forvaltning. Denne utvikling som samarbeidspartiene har advart sterkt imot, ble i Arbeiderpartiets regjeringstid ført så langt at det også blant dets egne tilhengere synes å ha meldt seg motforestillinger. Jeg har i alle fall det inntrykk at partiet nå er på jakt etter å finne nye muligheter og andre former for den enkeltes deltakelse og innflytelse

i lokalforvaltningen.

Av det statsbudsjett og nasjonalbudsjett regjeringen har fremlagt for 1967 og det reviderte langtidsprogram for årene 1966-69 fremgår at regjeringen vil legge særlig stor vekt på å øke tempoet i utbyggingen av våre veier, skolevesenet og forskningen. En større innsats i distriktspolitikken og i boligpolitikken inntar også en sentral plass i samarbeidspartiernes fremtidspolitik. Et annet viktig / område er sosialomsorgen. I og med at vi i Stortinget står overfor viktige debatter om regjeringens politiske opplegg for neste år og for resten av denne valgperioden, og fordi det vil føre for langt i / kort foredrag, kan jeg ikke gå nærmere inn på dette her. Jeg vil her bare kort berøre et

område som blir stadig mer sentralt i alle land, nemlig inntektspolitikken og inntektsoppgjørene og dermed prisutviklingen.

Da den nye regjering tiltrådte i fjor høst, visste vi at vi snart skulle gå inn i det mest omfattende inntektsoppgjør som vi har hatt i det hele tatt. Med den sentrale rolle inntektspolitikken etter hvert har fått for prisutviklingen, stod det også klart for regjeringen at utsiktene til å virkeliggjøre en viktig del av dens målsetting, nemlig økonomisk stabilitet ville avhenge av om de store oppgjørene kunne holdes innenfor de rammer økningen i produktivitet og produksjon setter. Som et nytt innslag i opptakten til de store oppgjørene, fikk regjeringen partenes tilslutning til at det skulle nedsettes et utvalg av uavhengige økonomiske

eksperter til å fremlegge materiale for bedømmelse av de realøkonomiske forhold som ville få betydning for oppgjørene. Før de egentlige forhandlinger mellom Arbeidsgiverforeningen og Landsorganisasjonen og mellom staten og jordbruk og fiske tok til, fremlag de tre fagøkonomer med forskningssjef, dr. Odd Aukrust i spissen, frem en meget interessant utredning. Den ble brukt som et internt arbeidsdokument under forhandlingene, men er for kort tid siden offentliggjort. Det er enighet om at det materialet som her ble fremlagt, skal ajourføres i tiden fremover, og jeg har det håp og den tro at dette vil komme til å sette spor etter seg ikke bare i debatten om inntektsoppgjørene i tiden fremover, men også i vår inntektspolitikk i det hele.

I motsetning til formannskapet i Det økonomiske råd i Danmark skulle ekspertene ikke uttale seg om hvor store tillegg vår økonomi kunne tåle med bibehold av en rimelig prisutvikling. De skulle ifølge sitt mandat heller ikke gi noe råd om gjennomføringen av de store inntektsoppgjørene i år. I stedet la utvalget frem en betenkning om de virkninger et inntektsoppgjør vil kunne få. Virkningene ble belyst i forskjellige alternativer. Det nye var en modell som beskriver pris- og fordelingsmekanismen i den norske økonomi. Og den viktigste konklusjonen man kan trekke av av betenkningen er at i vår økonomi - og jeg regner med at forholdene ikke er så svært forskjellige i Danmark - vil være meget vanskelig å sikre en rimelig inntektsfor-

deling samtidig med et stabilt prisnivå. Dette har først og fremst sammenheng med den forskjellige produktivitetsutvikling på de ulike områder av næringslivet.

Det kan kanskje ha sin interesse å belyse dette litt nærmere selv om jeg bare kan ta med noen få hovedtrekk.

Fra 1951 til 1965 steg således produktiviteten i de såkalte skjermede næringer - dvs. næringer som ikke har direkte konkurranse fra utlandet, og som kan sette sine priser stort sett i samsvar med omkostningsøkningene - med bare 2 - 2,5 prosent. Dersom prisstigningen skulle ha vært unngått, og et stabilt prisnivå holdt i denne perioden, måtte lønnsøkingen i hele næringslivet ha vært begrenset til 2 - 2,5 prosent. Hvis det hadde skjedd, ville imidlertid

driftsinntektene eller eierinntektene i de øvrige næringer, først og fremst eksportnæringene, hvor produktivitetsøkningen var mer enn det dobbelte, ha kommet til å stige meget sterkt. Resultatet ville blitt en svært skjev inntektsfordeling i samfunnet. Det som i virkeligheten er skjedd, er stort sett at det ved inntektsoppgjørene er gitt tillegg basert på produktivitetsøkningen i de mest produktive næringer med den følge at resten av næringslivet har fått omkostningsøkninger som de ikke har kunnet absorbere, men har måttet ta det ut gjennom prisene. Her ligger en viktig årsak til den prisstigning vi har hatt i denne perioden.

Jeg skal ikke her gå nærmere inn på det inntektsoppgjøret vi har hatt i år. Det atskiller seg ikke stort

fra det mønsteret jeg har beskrevet ovenfor. Følgen er at vi har fått et prishopp i forbindelse med oppgjøret slik som ved lignende anledninger tidligere. Gjennom den ekspertutredning vi har henvist til, har vi fått større klarhet over denne årsakssammenheng enn vi har hatt før. Det må også være berettiget å si at denne utredning har vist at mulighetene for å sikre en mest mulig stabil prisutvikling i høy grad beror på at man kan utforme en rasjonell inntektspolitikk gjennom samarbeid med de store gruppeorganisasjoner i samfunnet.

Slik det nå er, vil myndighetene etter et oppgjør gjerne sitte igjen med ansvaret for en prisstigning som de bare delvis har hatt innflytelse på. Den sittende regjering vil naturligvis gjøre sitt beste for å begrense disse

virksomheter med de virkemidler som står til dens rådighet. Det som kan gjøres på dette området, vil bli gjort. Regjeringen vil videre bruke de to årene som er igjen til neste store oppgjør til å få drøfte en rekke sentrale spørsmål i vår inntektspolitikk med de berørte organisasjoner. Regjeringen vil videre søke å stimulere til en saklig opplysningsvirksomhet om sammenhengen mellom prisutviklingen og lønns- og inntektstilleggene. Målsettingen er å finne frem til rimelige og vel balanserte oppgjør som sikrer en rettferdig fordeling av den økende velstand, sikrer arbeidsplassene og skaper grunnlag for en heldig samfunnsutvikling.

Vi har i Norge utviklet et diskusjons- og forhandlingsapparat mellom myndighetene og nærings- og arbeidslivet

som vi mener vil være meget nyttig for drøftelsen av disse spørsmål. Vi har for det første etablert et kontaktutvalg for inntektsoppgjørene som møter under statsministerens ledelse og har representanter for regjeringen, Landsorganisasjonen, Arbeidsgiverforeningen og bøndernes og fiskernes faglige organisasjoner. Her søker man å samordne de forskjellige oppgjørene i tid og holde de ulike parter i oppgjørene orientert om kravene og forhandlingenes gang. Videre har man etablert det såkalte økonomiske fellesutvalg som er et organ hvor næringslivets og arbeidslivets organisasjoner er representert ved siden av regjeringen og den økonomiske forskning. Dette er i likhet med Kontaktutvalget et uformelt kontakt- og diskusjonsforum. Her er det meningen

å ta opp mer generelle økonomiske spørsmål herunder også de langsiktige prisproblemer. Den forannevnte ekspertutredning er blitt videreført og skal danne grunnlag for videre prisdrøftelser i dette råd. I øyeblikket forhandler regjeringen med handelen, industrien, håndverk, Kooperasjonen og Landsorganisasjonen om etablering av et pristilsynsråd. Her ønsker myndighetene å få et organ til drøftelse av den konkrete prissituasjon, herunder hvordan man skal dempe virkningene av et inntektsoppgjør. Av spørsmål som kan tenkes å bli drøftet her, kan nevnes retningslinjene for pristilsyn og prisregulering, behovet for prisundersøkelser osv. Som jeg har sagt, forhandler regjeringen nå med de berørte organisasjoner om etablering av et slikt

organ. Får man tilslutning, vil man ha et nyttig apparat for et nært og tillitsfullt samarbeid mellom myndighetene og representanter for gruppeorganisasjoner som har en meget stor innflytelse på de forhold som bestemmer den økonomiske balanse i samfunnet. Men av grunner som jeg har vært inne på ovenfor, vil det selv med et nært og tillitsfullt samarbeid mellom myndighetene og de store gruppeorganisasjonene ikke være lett å gjennomføre en effektiv stabiliseringspolitikk.

Jeg har hittil oppholdt meg med den indre politikk i Norge. La meg til slutt si noen få ord om det økonomiske samkvem mellom Danmark og Norge og om den nye regjerings politikk i de aktuelle markedsspørsmålene.

Utviklingen i samhandelen mellom våre to land har vært meget gunstig sett i relasjon til vårt økonomiske samkvem med andre land. Både norsk utførsel til Danmark og vår innførsel derfra har siden 1959 vist en øking som er 40 - 50 prosent sterkere enn ^{økingen i} Norges samlede utenrikshandel. Det er også verdt å merke seg at samhandelen mellom våre to land har økt noe sterkere enn Norges handel med EFTA-landene sett under ett.

En del av forklaringen på denne gunstige utviklingen er samarbeidet i EFTA og den nedbygging av handelsskrankene som der har funnet sted. Om ca. 2 måneder vil handelen mellom EFTA-landene være fri

for toll og kvantitative restriksjoner for de fleste industrivarer. Dette skjer tre år tidligere enn forutsatt, da konvensjonen trådte i kraft. Både Norge og Danmark har hatt betydelige fordeler av å delta i EFTA-samarbeidet og disse landene har etter hvert fått en stadig større betydning som marked for danske og norske varer. Et uttrykk for dette er at EFTA i 1965 avtok nærmere 50 prosent av Norges og Danmarks totale eksport. Gledelig er det også å se at ekspansjonen i handelen mellom EFTA-landene i vesentlig grad skyldes de nordiske lands interne handel. Selv om dette er en utvikling

som skjer i det stille og uten dramatiske forhandlinger og vedtak av noen art, har vi her å gjøre med et samarbeid som er av den aller største betydning for våre to land. Jeg tror det er grunn til å understreke det meget sterkt.

Innenfor EFTA har våre to land en meget god kontakt og på de fleste områder har vi også felles interesser. Jeg skal ikke her gå inn på de problemer som har sammenheng med jordbruk og fiske fordi det vil føre for langt. Jeg vil innskrenke meg til å si at vi også på disse områder har forståelse for hverandres problemer og at en

slik forståelse er av stor betydning for et vellykket samarbeid.

Jeg vil også med et par ord berøre vårt forhold til EEC. EFTA-landene har som en av sine viktigste målsettinger å bygge en bro over kløften mellom de to markedsdannelser i Vest-Europa. Det har også ved flere anledninger vært gjort henvendelser fra EFTA's ministerråd til de seks om å få i gang drøftinger mellom de to markedsdannelsene. Vi støtter fullt opp om de bestrebelsler EFTA-landene i fellesskap gjør og mener at det er en fordel at EFTA-solidariteten på dette området bevares i tiden fremover.

Vi har i Norge tatt det standpunkt at vi vil følge EFTA-landene i dette spørsmål og da avvente de disposisjoner som Storbritannia tar. Jeg tror at det fortsatt er en linje som har bred oppslutning i opinionen i Norge og det er den regjeringen mener er den naturlige under de nåværende forhold.

Norge vil støtte alle initiativ som tar sikte på en oppfyllelse av EFTA's målsetting og som kan skape en løsning på de europeiske markedsproblemer som EFTA-landene ser seg tjent med. Jeg vil imidlertid anse det som lite tilfredsstillende om enkelte lands forhandlinger med EEC skulle føre til nye tollgrenser mellom land i Europa og det ville være særlig betenkelige om dette skulle få konsekvenser for det frie varemarked vi fra neste år vil ha mellom de nordiske land.